

CAPITOLUL II

Relațiile interetnice în contextul luptei pentru suveranitatea și independența Republicii Moldova

II.1. Premisele „reaparității” problemei interetnice la mijlocul anilor 1980

Istoria complexă a Republicii Moldova, care include o serie de evenimente istorice și mutilări teritoriale, are drept consecință o populație destul de neomogenă din punct de vedere etnocultural. Pentru a înțelege „radiografia” fenomenului intercultural complex al Republicii Moldova, după 1991, vom efectua un sumar excurs istoric al acestui spațiu în contextul perioadei sovietice de până la mijlocul anilor 1980.

Teritoriului dintre Prut și Nistru, Basarabia, reanexat în ultima etapă a celui de al Doilea Război Mondial la Uniunea Sovietică, i s-a păstrat denumirea de RSS Moldovenească, oferită de sovietici la 2 august 1940, cu tot cu truncherile teritoriale efectuate atunci. După situația geopolitică și cronologică a ocupațiilor teritoriale din aria de expansiune sovietică, acest teritoriu a fost plasat în categoria celor considerate fundamentale, dobândite foarte devreme și „integrate” în cadrul URSS. Momentul anexării Basarabiei la URSS a intensificat procesul de construire a unei „identități naționale moldovenești noi”, distinctă de cea românească. Aceasta a determinat edificarea unor etnoculturi, în cazul moldovenilor, dar și în cazul etnicității găgăuze, constituită în baza limbii ruse²⁹². Aceasta din urmă, odată cu evoluția politică a Republicii Moldova, a marcat apariția unei „microetnii”²⁹³, așa cum a fost structurată și modelată, care își va justifica autoidentificarea pentru a obține statutul de autonomie (*Gagauz-Yeri*), desigur, nu fără a beneficia de suportul și coordonarea activității ei de către Federația Rusă.

Intervenția sovietică în Basarabia, conform opiniei unor autori, a însemnat declanșarea unui „genocid”²⁹⁴, regimul sovietic „având drept

---

²⁹² Mihail N. Guboglo, *Op. cit.*

²⁹³ Emil Pop E., *Op. cit.*

²⁹⁴ Mariana Țăranu, *Teroarea intelectualității basarabene sub regimul ocupației sovietice (1940–1941)*, în *Pro Basarabia – repere istorice și naționale* (volum coord. de M. C. Ghenghea, M. B. Atanasiu), Iași, Editura Alfa, 2007, p. 162-171.

deziderat anihilarea elementului etnic autohton prin rusificare, alogenizare și depopulare a teritoriului ocupat²⁹⁵.

Conform cercetărilor întreprinse de I. Chifu „doar pe parcursul a 10 ani, din 1940 până în 1950, populația dintre Prut și Nistru s-a redus cu peste 350 000 de oameni”²⁹⁶, însă potrivit altor autori numărul populației reduse a fost cu mult mai mare (Gh. Ghimpu – 1 mil. de oameni; I. Varta – doar pe parcursul anilor 1946–1947, au murit peste 300 mii de oameni). Concomitent, „numărul populației rusolinve a crescut în RSSM de la 188,3 mii (7,2%) în 1940, până la 293,9 mii (10,2%) în 1959, iar a populației ucrainene de la 253,5 mii (9,7%) la 421 mii (14,6%)”²⁹⁷.

Este necesar de amintit că, „între recensămintele sovietice din 1959 și 1989, numărul locuitorilor RSSM s-a majorat de la 2 884 477 la 4 335 360 de persoane, ceea ce constituie o creștere de cca 50%, mult peste media unională de cca 36%”²⁹⁸. Evoluțiile demografice din RSSM în această perioadă au fost marcate de creșterea rapidă a numărului absolut al populației urbane, unde erau amplasați preponderent etnici non-autohtoni, sporul fiind mult superior celui din mediul rural, unde predominau moldovenii. Astfel, cel mai mare flux de populație eterogenă s-a petrecut în intervalul 1950–1980.

După 1944, studierea limbii ruse la toate nivelele în școlile din RSSM a devenit obligatorie, iar alfabetul latin a fost înlocuit cu cel chirilic, încă din 10 februarie 1941, prin Legea Sovietului Suprem al RSSM „Despre treșerea scrisului moldovenesc la alfavitu rus”²⁹⁹. Aceasta a reprezentat nu doar „reflectarea în scris a sunetelor limbii”, ci și noua „orientare politică”³⁰⁰. Mecanismul de sovietizare în RSSM de către regimul comunist s-a efectuat în baza maltratărilor, arestărilor, deportărilor și exterminării elementului național, autohton. În anii 1950, în RSSM, operele scriitorilor români erau „traduse” în „limba moldovenească”.

---

²⁹⁵ Mihai Gribincea, *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică (1944–1950)*, Cluj-Napoca, 1995.

²⁹⁶ Iulian Chifu, *Basarabia sub ocupație sovietică și tentative contemporane de revenire sub tutela Moscovei*, București, Politeia-SNSPA, 2004, p. 93.

²⁹⁷ *Ibidem*, p. 94.

²⁹⁸ Flavius Solomon, *Identitate etnică și minorități în Republica Moldova...*, p. 151.

²⁹⁹ *Politica de moldovenizare în R.A.S.S. Moldovenească: culegere de documente și materiale* (alcătuitori și studiul introductiv: A. Gribincea, M. Gribincea, I. Șișcanu), Chișinău, Civitas, 2004, doc. 172, p. 329-330.

³⁰⁰ M. T. Boršč, *Novaja ortografija moldavskogo jazika*, în *Učenyje zapiski Instituta Istorii Jazika i Literatury Moldavskoj bazy AN SSSR*, Kișinev, 1949, tom. II, p. 235.

În perioada postbelică, regimul sovietic a preluat unele strategii ale politicii țariste în procesul complex de deznaționalizare a ținutului, perfecționându-le prin metode mai sofisticate. Potrivit experților, se disting trei etape ale mecanismului de asimilare națională în Uniunea Sovietică: *sovietizarea*, *rusianizarea* și *rusificarea*. Prima reprezintă integrarea în structurile administrative și sociale sovietice; a doua marchează însușirea limbii ruse, iar a treia constituie asimilarea identitară deplină³⁰¹. Unii autori specifică faptul că sovietizarea a reprezentat elementul-cheie, deoarece a implicat schimbarea totală a omului³⁰².

Conform altei opinii, paradoxul sovietizării a constat în faptul că a antrenat concomitent o cristalizare a fracționalismului politic pe o bază regională (conflicte pentru pământ și pentru acces la putere, pornind de la o împărțire teritorială și administrativă, care este temelia oricărei puteri) și o omogenizare a spațiului național (asimilarea minorităților nedotate cu un statut administrativ, uniformizarea grupurilor de solidaritate în cadrul teritorial și social al colhozurilor, înscrierea jocului politic în aria exclusivă a Partidului Comunist, standardizarea formării cadrelor)³⁰³. Totuși, inconvenientele centralizării au reprezentat, în bună măsură, și elementele care au generat implozia sistemului rigid sovietic.

Teza politologului american B. Anderson se dovedește foarte pertinentă pentru a explica în acest context construcția etnoculturală moldovenească. Așadar, habitusul administrativ, cultural și politic instaurat de puterea colonială a fost acela care a creat naționalism într-o entitate care nu avea niciun antecedent de națiune³⁰⁴. Deși scopul regimului totalitar, în perioada de ocupație sovietică, nu a fost dezvoltarea unor state naționale, totuși penetrarea sovietică a generat o construcție identitară nouă în spațiul actual al Republicii Moldova³⁰⁵. Această construcție identitară superfluă, în esență, reflecta și procesul sovietizării, comunitizării, deznaționalizării și aneantizării componentelor de identitate din RSSM.

Prin urmare, strategia țaristă de rusificare a fost îmbogățită cu mijloace și procedee uneori fățiș brutale, alteori sofisticate. Toate acestea,

---

³⁰¹ Vernon V. Aspaturian, *The Non Russian Nationalities*, în *Prospect for Soviet Society* (coord. A. Kassof), New York, Prager, 1968, p. 159-161.

³⁰² Mihail Geller, *Mașina i vintiki, Istorija formirovanija sovetского čeloveka*, Moskva, 1970, p. 260-290.

³⁰³ Olivier Roy, *Op. cit.*, p.13.

³⁰⁴ Benedict Anderson, *Op. cit.*

³⁰⁵ Octavian Țăcu, *Construcții identitare și politici culturale sovietice în RSS Moldovenească*, în *Pro Basarabia – repere istorice și naționale* (volum coord. de M. C. Ghenghea, M. B. Atanasiu), Iași, Editura Alfa, 2007, p. 207-214.

găsindu-și în activitatea instituțiilor cultural-educative o asigurare și justificare ideologică, au dus la exaltarea excesivă a elementului politic în activitatea lor. Particularitățile conținutului și formele activității cultural-educative au fost generate de realități obiective. Autoritățile sovietice au impus o revizuire totală a valorilor spirituale. Dintre toate mijloacele, anume patriotismului sovietic i-a revenit rolul prioritar în procesul de deznaționalizare și rusificare, de formare a noii fizionomii spirituale a populației din spațiul ocupat³⁰⁶.

Procesul de rusificare a fost aplicat nu doar populației majoritare băștinașe, ci și tuturor etniilor din republică³⁰⁷. În realizarea acestei politici de melanj etnic și de constituire a „omului nou” (sovietic – n. n.), URSS a recurs la numeroase metode și tertipuri – clasice și moderne – care au înglobat toate sferile societății. Politica promovată de autoritățile sovietice în RSS Moldovenească s-a manifestat prin teroare politică³⁰⁸, rechiziții forțate de produse alimentare³⁰⁹, lichidarea structurilor tradiționale (proprietatea privată, administrația Bisericii românești³¹⁰), colectivizarea forțată a gospodăriilor țărănești, foametea din anii 1946–1947³¹¹, numită și campania „podurilor măturate”³¹², deportări³¹³, schimb de populații, asasinări, intimidări, emigrări controlate, mobilizarea la muncă forțată în regiunile îndepărtate³¹⁴, inechități sociale, teroarea moral-propagandistică,

---

³⁰⁶ Valentin Burlacu, *Op. cit.*, p. 93-94.

³⁰⁷ Oleg Bercu, *Viața cotidiană în societatea găgânză (înainte și după al doilea război mondial)*, în *Pro Basarabia – reșpere istorice și naționale* (volum coord. de M. C. Ghenghea, M. B. Atanasiu), Iași, Editura Alfa, 2007, p. 196-200.

³⁰⁸ Gheorghe Ghimpu, *Aspecte ale genocidului comunist în RSSM*, în *Impactul trecutului totalitar asupra noilor democrații din Europa Centrală și de Est (simpozion internațional)*, Chișinău, 2000, p. 49-58.

³⁰⁹ Ion Șișcanu, *Deștărânierea bolșevică în Basarabia*, Chișinău, 1994.

³¹⁰ Veronica Dudnic, *Lăsați clopotele să bată?! Biserica Ortodoxă din Basarabia. De la Stalin la Hrușciov*, în *Anuarul de Istorie Orală*, Cluj-Napoca, 2003, vol. IV, p. 51-67; Ludmila Tihonov, *Op. cit.*

³¹¹ Anatol Țăranu, *Anii 1946–1947: Învățămintele foametei în Moldova*, Chișinău, 1989; Larisa Turea, *Op. cit.*; *Golod v Moldove*, Chișinău, 1993; Valerij Pasat, *Op. cit.*

³¹² Veronica Dudnic, *Campania „podurilor măturate” din anii 1946–1947 din Basarabia*, în *Anuarul de Istorie Orală*, Cluj-Napoca, 2001, Vol. II, p. 419-430.

³¹³ Mihai Gribincea, *Subsistemul stalinist al fricii în satul moldovenesc din stânga Prutului*, în *Alternative*, 1991, nr. 7-10; Viorica Olaru-Cemârțan, *Deportările din Basarabia, 1940–1941, 1944–1956*, Chișinău, Editura Pontos, 2013; Nicolae Fuștei, *Persecutarea organizației religioase „Martorii lui Iehova”. Operația „Sever” (1951) în RSSM*, Chișinău, Editura Cuvântul ABC, 2013.

³¹⁴ Elena Șișcanu, *Mecanismele deznaționalizării în RSS Moldovenească*, în *Caiete de istorie*, 2003, nr. 3, p 10-11.

stimularea specificului regional moldovenesc³¹⁵, formarea aparatului administrativ cu preponderență din etnici ruși, ucraineni³¹⁶, cunoașterea obligatorie a limbii ruse în sistemul de învățământ superior³¹⁷, efectuarea serviciului militar în Extremul Orient sau folosirea în calitate de „carne de tun” a tinerilor republicii în acțiunile militare sovietice³¹⁸.

Teroarea primilor ani de ocupație sovietică a redus la tăcere elementele autohtone, implantând adânc frica în conștiința populației din spațiul Moldovei sovietice. La nivelul mentalității, aceasta a însemnat crearea substratului necesar pentru „modelarea cetățeanului sovietic”, astfel teroarea deținând un rol formativ proeminent în elaborarea și conservarea identității³¹⁹ prin transmiterea memoriei traumatizante³²⁰.

Modelarea identitară a fost inclusiv consecința politicii dure de modernizare sovietică. Colectivizarea agriculturii, înfruntată de sute de mii de țărani, a devastat tradițiile satului în Moldova sovietică. Aproape simultan a urmat un proces rapid și forțat de industrializare, care a provocat o puternică mobilitate socială și geografică, soldată cu distrugerea modelelor tradiționale de autoritate și practici culturale. Toate acestea au rezultat într-o urbanizare rapidă, migrație sporită și asimilare continuă în stil sovietic.

În funcție de perioadă, au fost aplicate diverse metode și mijloace, mai mult sau mai puțin violente și sofisticate. Pentru a executa misiunea de creare a unor „false identități” sau de asimilare³²¹, politica națională promovată de regimul sovietic în RSSM a vizat dimensiunea etnoculturală și economică, ambele completându-se reciproc³²². În perimetrul propagandei obscure, URSS a aplicat diverse metode radicale, de exemplu,

---

³¹⁵ Ruslan Șevcenco, *Op. cit.*

³¹⁶ Veaceslav Stăvilă, *Evoluția componenței naționale a elitei politico-economice a RSSM, 1940–1991*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, Chișinău, 1996, nr. 4, p. 38-41; Idem, *Repere documentare cu privire la mentalitatea elitei politico-economice din RSS Moldovenească*, în *Impactul trecutului totalitar asupra noilor democrații din Europa Centrală și de Est (simpozion internațional)*, Chișinău, 2000, p. 42-48.

³¹⁷ Nicolae Trifon, *Op. cit.*

³¹⁸ Helene Carrere d'Encausse, *Op. cit.*, p.175; Zezi și Ion Xenofontov, *Războiul din Afganistan (1979–1989) în memoria participanților din Republica Moldova. Realitate istorică și imaginar social*, Iași, Lumen, 2010; Idem, *Războiul sovieto-afghan (1979–1989). Studiu de istorie verbală. Percepții. Documente*, Iași, Lumen, 2011.

³¹⁹ Iulian Frunțașu, *Op. cit.*, p.180.

³²⁰ Horia-Roman Patapievic, *Op. cit.*, p.198.

³²¹ Iulian Chifu, *Op. cit.*, p. 92-121.

³²² Igor Cașu, „Politica națională” în Moldova...

a promovat *suspiciunea* etnică la nivel de politică de stat³²³. Dacă în România postbelică instalarea regimului comunist s-a efectuat pe principiul eliminării „claselor exploatoare”, în URSS, inclusiv în Basarabia, dușmanul de clasă coincidea și cu o anumită comunitate etnică, iar simpla identificare cu elementul românesc era apreciată ca naționalism și pedepsită³²⁴ prin exterminare, deportări și/sau ani de detenție în gulagurile sovietice (n. n.).

Alte elemente active în crearea identității moldovenești au fost educația și cultura sovietică.

O mare inconsecvență în politica culturală sovietică în RSSM s-a înregistrat în domeniul lingvistic, al politicii limbii³²⁵ și rescrierii istoriei. Politica sovietică a fluctuat între a scoate în evidență asemănările dintre români și moldoveni și a pune accentul pe unicitatea moldovenilor – fapt care s-a manifestat la al III-lea Congres al Uniunii Scriitorilor, o parte a intelectualității de limbă română din RSSM urmărind cu îngrijorare asimilarea conaționalilor³²⁶.

Principalele subiecte ale propagandei oficiale, reflectate în toate actele de cultură, erau suferințele provocate de români moldovenilor, legăturile istorice și literare cu Rusia și Ucraina – argument care a fost ușor de cultivat la nivelul misticilor comuniste implantate prin sistemul de îndoctrinare și învățământ și unicitatea etnografică a moldovenilor. Principala teză, de esență pur propagandistică, în stilul doctrinei sovietice vehiculate, era mitul „drepturilor primare ale slavilor” asupra Basarabiei și afirmării încorporării acestea la Rusia prin caracterul „absolut progresist de dezvoltare impetuoasă a forțelor de producție și a culturii”³²⁷. Populația moldovenească era tratată drept una distinctă de cea românească, intențiile sovietice ale perioadei 1944–1952 fiind direcționate spre aneantizarea legăturilor culturale cu România. „Revenirea” Basarabiei în cadrul URSS,

---

³²³ Ioan Scurtu ș.a., *Op. cit.*, p. 396-462.

³²⁴ *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România. Raport final*, București, 2006, p. 576.

³²⁵ Klaus Heitmann, *Op. cit.*; Flavius Solomon, *De la RSSM la Republica Moldova...*, p.73-82; Silviu Berejan, *Despre cauzele pierderii identității lingvistice...*, p. 53-60; Silviu Berejan, *Folosirea glotonimului limba română...*, p. 261-266; Florin-Teodor Olariu, *Disensiuni identitare în Republica Moldova. Aspecte sociolingvistice, în Basarabia, dilemele identității*, Iași, 2001, p. 307-314.

³²⁶ Flavius Solomon, *Identitate etnică și minorități în Republica Moldova...*, p. 144.

³²⁷ Charles King, *Politica culturală sovietică în Basarabia de la anexare până la Perestroikă*, în *Sub povara graniței imperiale. Români de dincolo de Prut de la ultimatumul anexării la proclamarea independenței de stat* (ed. A. Pop), București, Editura Recif, 1993, p. 233.

conform tratărilor, însemna „reafirmarea istorică a independenței Moldovei (față de România) și un pas major pe calea dezvoltării ei sociale”³²⁸.

Ideologia moldovenismului sau „fundamentalismul moldovenesc”, cum a fost numit, a fost justificată „științific” de istoriografia sovietică moldovenească³²⁹, care a fost creată din ordinul Secției de propagandă a PCUS pentru a atribui identitate unor teritorii și populațiilor care le locuiau, rupte prin forță din trupul unor țări integre din punct de vedere teritorial.

În opinia reprezentanților istoriografiei sovietice, „statalitatea poporului moldovenesc” a cunoscut mai multe etape, trecând prin declararea, la 2 decembrie 1917, a Republicii Democratice Moldovenești, urmată de proclamarea la 24 ianuarie 1918 a independenței Republicii Moldovenești. Următoarea etapă ar fi fost formarea RASSM pe malul stâng al Nistrului, în 1924, ca „rezultat al cerințelor reprezentanților muncitorimii, țărănimii și intelectualității multinaționale din zonă”. Însă idealul național al moldovenilor s-ar fi înfăptuit în 1940, când „masele muncitoare din Basarabia au restabilit puterea sovietică și s-au reunit cu Patria sovietică”, procesul finalizând prin formarea „statalității poporului moldovenesc”.

Școlarizarea copiilor se înscria în contextul eforturilor de sovietizare, de creare a *noului om sovietic*, care ar fi utilizat, bineînțeles, limba rusă drept limbă de comunicare.

După 1950, în domeniul lingvistic a urmat o politică de decentralizare, tinzându-se spre un compromis între principiul de asigurare a instruirii în limba maternă, pe de o parte, și menținerea statutului limbii ruse ca „limbă de comunicare între popoarele URSS”. Drept rezultat, a fost înaintată propunerea de instaurare a „dualismului școlar”. Sub pretextul de a nu supraîncărca programele școlare, care îi obligau uneori pe elevi să învețe patru limbi (limba maternă, minoritară/națională, rusa și o limbă străină), părinților li s-a oferit posibilitatea de a alege limba de instruire a copiilor: astfel, copiii care învățau în limba maternă puteau să nu studieze limba rusă, dar copiii care își făceau studiile în școlile ruse erau scutiți de învățarea limbii materne. Prestigiul limbii ruse, de cunoașterea căreia depindea într-o mare măsură ascensiunea în ierarhia socială și, respectiv, statutul social al cetățeanului sovietic, a generat situația în care, atunci când reforma din 1958 a dat părinților posibilitatea de a alege școala pentru copiii

---

³²⁸ *Ibidem*, p. 234.

³²⁹ *Republica Moldova. Ediție enciclopedică*. Ediția a doua revăzută și adăugită, Chișinău, Enciclopedia Moldovei, 2011, p. 384-390.

lor, numărul școlilor naționale s-a redus considerabil pe parcursul unui singur an³³⁰.

Concomitent, părinții neruși, care decideau să-și trimită copiii în școala rusă, puteau să hotărască dacă aceștia urmau să studieze sau nu limba maternă. La discreția părinților rămânea astfel „libera alegere” a școlii în care urmau să-și trimită copii și a limbii în care aceștia urmau să își facă studiile: limba unei minorități, limba majorității populației (dominantă în republică) sau poate chiar limba rusă. În aceste condiții, părinții se pomeneau în situația de dublă negare a originii etnice, prima dată trimițându-și copilul într-o școală rusă, iar a doua oară lipsindu-l de posibilitatea de a învăța limba maternă³³¹.

În perioada 1965–1987 se resimte tendința de centralizare, cu repercusiuni și asupra sistemului de învățământ sovietic. Școlile naționale și ale minorităților au fost transformate, preponderent la orașe, în școli bilingve, supranumite și „școli ale prieteniei”, inclusiv a fost încurajată proliferarea școlilor ruse și închiderea școlilor pentru minorități. În aceste condiții, părinții au fost nevoiți să „aleagă” învățământul în limba rusă, limba studiilor superioare și a specializărilor tehnice și, implicit, o condiție pentru promovarea socială a copiilor lor.

Coexistența mai multor limbi în cadrul Uniunii Sovietice a produs o polarizare a acestora, limbii ruse revenindu-i statutul de limbă dominantă, iar celelalte limbi naționale rămânând în postura de limbi subordonate, ajungându-se astfel la o degradare a acestora³³².

Consecințele și perspectivele „acestei politici sunt vizibile în mod special astăzi, la nivelul schimbărilor intervenite în topica, lexicul și vocabularul limbii române vorbite și literare, prin îmbogățirea excesivă de cuvinte slave în detrimentul celor de origine latină”³³³, fapt caracteristic nu doar pentru limba română, dar și pentru limbile materne ale minorităților. Prestigiul limbii ruse a jucat rolul unui „virus lingvistic” care a paralizat sinergia „imunitară” a limbilor³³⁴.

În „opera” de culturalizare un loc aparte le-a revenit instituțiilor culturale. De exemplu, în activitatea muzeelor era ignorată studierea evenimentelor cruciale din istoria autohtonă, evidența și ocrotirea

---

³³⁰ Vladimir M. Alpatov, *Jazyk v sovetskom i postsovetskom prostranstve*, în *Svobodnaja mysl*, 1995, nr. 4, p. 87-98..

³³¹ Klaus Heitmann, *Op. cit.*, p. 67.

³³² Alexei Paliu, *Op. cit.*, p. 6-10.

³³³ Igor Cașu, „Politica națională” în Moldova..., p. 155; Ina Negrescu, *Op. cit.*, p. 102.

³³⁴ Silviu Berejan, *Despre cauzele pierderii identității lingvistice...*, p. 53-60.

monumentelor de istorie și cultură, colectarea folclorului autentic etc., prin aceasta afirmându-se pregnant tendința *îmbinării socialismului militarofeudal cu cel mai veritabil naționalism velicorus*. Din instituții științifice și cultural-educative, muzeele au fost transformate în focare de manipulare politică și centre de propagare a culturii și modelului sovietic de coabitare. Scopul muzeelor era clar precizat: „studierea istoriei luptei poporului moldovenesc pentru eliberarea sa socială și națională”, „propagarea prieteniei lui cu marele popor rus”, „a superiorității metodelor socialiste de gospodărire față de cele individuale”, „rolul prieteniei poporului rus și moldovenesc în dezvoltarea culturii moldovenești”, „educarea oamenilor muncii în spiritul devotamentului și dragostei față de patria sovietică”, „cunoașterea artei poporului rus”³³⁵.

În același context se înscriau și eforturile de culturalizare prin intermediul bibliotecilor, prin difuzarea cărților sovietice, a lucrărilor literare și periodicelor scrise după anumite scheme ideologice rigide și instituționalizate, în spiritul realismului socialist, cum ar fi operele lui N. Ostrovski, V. Maiakovski, A. Gaidar ș.a.³³⁶. În timp ce clasicii literaturii ruse erau difuzați intens, editarea literaturii române din secolul XIX era interzisă, cu excepția câtorva lucrări care corespundeau ideologiei sovietice, cum ar fi de exemplu *Împărat și proletar* de M. Eminescu.

În ansamblu, majoritatea cărților de literatură artistică, prin relatarea realizărilor vieții, trecute prin prisma idealurilor comuniste, lacunare din punct de vedere al valorilor spirituale și artistice propagate, contribuiau la educarea unui pseudopatriotism sovietic. În baza textelor selectate se organizau diferite întruniri, conferințe, prelegeri și lecturi de literatură și presă, expoziții, gazete de perete cu mesaj propagandistico-ideologic, care prevedeau educarea *omului nou sovietic – homo sovieticus*.

Un alt instrument de culturalizare era cinematografia. Incipient, conținutul filmelor artistice turnate la comandă avea un pronunțat caracter de diseminare a teoriilor marxist-leniniste, de propagare a revoluției bolșevice și de apărare a patriei sovietice³³⁷. Mai târziu însă, odată cu perioada destinderii, vor apărea adevărate opere cinematografice ale „epocii sovietice”, cum ar fi cele regizate de L. Gaidai, E. Reazanov, A. Konenev, G. Danelia, V. Menșov, N. Mihalkov ș.a., care vor marca mentalitatea

---

³³⁵ Valentin Burlacu, *Op. cit.*, p. 113-117.

³³⁶ *Ibidem*, p. 118-119.

³³⁷ *Ibidem*, p. 120-123.

colectivă chiar și după destrămarea URSS, fiind considerate filmele „epocii de aur” ale cinematografului URSS.

Din cele expuse putem conchide că arhitectura mentală a epocii sovietice s-a realizat în baza unei culturi care a dat tonul unei noi sensibilități, unor noi forme artistice și aspecte din viața cotidiană care au marcat și format *climatul acestei epoci*.

Această „culturalizare vizuală” sovietică a determinat și *contagiunea mentală*, care s-a efectuat nu doar prin fapt direct, ci și prin intermediul mijloacelor de informare moderne asamblate în perimetrul memoriei colective, mass-media, potențialului informațional etc. În acest mod, dezvoltarea mijloacelor de comunicare culturale (o construcție sociotehnică) și difuzarea în contextul societății a creat diverse aspecte „de cultură” locuitorilor URSS, considerent ce explică omogenizarea și valorificarea bunurilor, având ca rezultat final formarea unui „intelect colectiv”³³⁸ comun.

Conform sociologilor sovietici, același nivel înalt de educație a oamenilor de diferite naționalități, implicarea lor în munci calificate, și în special a tineretului, trebuia să contribuie la ridicarea nivelului culturii națiunilor sovietice, comunității lor în această sferă a modului de viață. Procesul nivelării și apropierii oamenilor de diferite naționalități în ceea ce privește solicitările și interesele lor etnoculturale se poate determina comparând „consumul de cultură”, comportamentul și valorile dominante. Toate tipurile de cultură se difuzau cu o intensitate egală în mediul diferitelor grupuri etnice ale republicii, deoarece prin intermediul mass-mediei se difuza, sub aspect social, o cultură absolut omogenă cu valori sovietice comune și o ideologie dominantă, avea loc o schimbare a culturii de comportare și o orientare în același stil. Drept rezultat s-au stabilit nu doar normele comune de consumare a culturii, ci și unitatea trăsăturilor de bază ale modului de viață, consolidându-se valorile și viziunile comune, fapte care au avut un impact direct asupra comportamentului. Programele comune ale studiilor școlare și universitare, programele strict determinate ale științelor sociale, în primul rând ale istoriei și literaturii în școala medie, aceeași orientare ideologică a materialului difuzat prin intermediul ziarelor, revistelor, televiziunii, radioului, cinematografului, teatrului, muzicii au contribuit la crearea viziunii comune asupra lumii oamenilor din spațiul sovietic³³⁹. Prin urmare, particularitatea sovietică rezidă în faptul că a

---

³³⁸ Nikita N. Moiseev, *Op. cit.*, p. 179.

³³⁹ Iulian Frunțașu, *Op. cit.* p.183-184.

combinat o logică de imperiu, în măsura în care statul central era implicat cu o logică de stat etnic pentru cele paisprezece „republici sovietice socialiste” neruse, definite fiecare printr-o etnie și un teritoriu, chiar dacă suveranitatea acestora nu era decât simbolică³⁴⁰.

Acest mecanism a avut drept rezultat formarea, inclusiv în perimetrul RSSM, a unui stat de dimensiuni multiethnic prin „eliberarea omului nou, comunist, străin de constrângerile vetuste ale clasei burgheze retrograde, legată de naționalitate”³⁴¹ și adaptarea nonautohtonilor la acest mediu.

Sfârșitul deceniului nouă al secolului XX, pentru Moldova sovietică, marchează finalizarea unei prime etape de formare a hibridului *homo sovieticus moldovenesc*³⁴² (de regulă, cunoscător al limbii ruse și învățat să nu acorde importanță deosebirilor naționale), delimitând o nouă fizionomie spirituală și formă de conștiință identitară³⁴³, denumit și *Homo Moldovanus*³⁴⁴. Cu alte cuvinte, percepția de „comunitate imaginară” moldovenească capătă forma sa fizică și politică suficient pentru a justifica existența sa ca stat în viitor.

II.2. Mișcarea de renaștere națională și consecințele ei asupra relațiilor interetnice

Avându-se în vedere politizarea excesivă și plasarea temei în afara cadrului său științific firesc, aproape orice abordare a unor aspecte referitoare la istoria spațiului actual al Republicii Moldova, fie că este vorba de diferite interstiții temporale, poate trezi resentimente și reacții ostile în diferite medii. Unul dintre aceste lufturi, cu o anumită relevanță în planul politicii naționale specifice contemporaneității spațiului moldovenesc, este și perioada sfârșitului „comunismului” sovietic.

---

³⁴⁰ Olivier Roy, *Op. cit.*, p. 41.

³⁴¹ Iulian Chifu, *Op. cit.*, p. 47.

³⁴² „Moldovenismul” a constituit până la restructurare principala formă de rezistență împotriva rusificării și deznaționalizării. Vezi: Vladimir Beșleagă, *Conștiința națională sub regimul totalitar comunist. RSSM. 1956–1963*, în *Destin românesc. Revista de istorie și cultură*, Chișinău–București, 1994, nr. 4, p. 99; Gheorghe Negru, *Moldovenismul și mișcarea pentru drepturile etnice ...*, p. 23.

³⁴³ Codrin V. Chirica, *Op. cit.*, p. 46.

³⁴⁴ Octavian Țăcu, *Politici imperiale/statale și construcții identitare (VIII). Homo Moldovanus*, în *Timpul*, pe [http://www.timpul.md/articol/politici-imperial-statale-si-construcții-identitare-\(viii\)--homo-moldovanus-47517.html](http://www.timpul.md/articol/politici-imperial-statale-si-construcții-identitare-(viii)--homo-moldovanus-47517.html) (accesat: 03.09.2015).